

[1]

BAK BLENDINGSPAPIRET.

Bak blendingspapiret lever Norge sitt liv idag. Der — i de tusen hjem — lever det som bærer fremtiden i sig. Der gror barna op. Der henter hver mann og hver kvinne kraft til sin gjerning. Ved de tusen frokostbord grunnlegges kvaliteten av dagens arbeide. I de mørke kvelder droftes alt det som dagene ikke gir anledning til å ta frem. I hjemmene skapes det Norge som skal komme.

Store ord om fortids synder er lett å ta i munnen. Verre er det å gjøre helt om og begynne på den indre front med sig selv, i sitt hjem.

Samhold og disiplin i landet fødes av samhold og disiplin i hjemmet. Et nederlag vendes ikke til seier av sig selv. Der må skje en radikal fornyelse. Der kan komme noget godt ut av å være nødt til å leve bak blendingspapiret. Men er hjemmenes indre front sterk nok til oppgaven? Er vi villig til en radikal fornyelse på denne indre front?

Det er et arbeide på lang sikt. Men hvis vi aner hvilke frukter det vil bære, går vi ikke utenom denne gang. Lenge nok har vi tæret på den arv den norske hjemkultur gav oss. Nu er det vi som skal skape fremtid. Chansen har vi i hjemmene.

[2]

VERDENS TAK.

Et av de høieste fjellpartier i Asia kalles for Pamir — verdens tak. Herfra ser man ut over uendelige strekninger.

Vår tids mennesker har hatt en sterk følelse av at de var kommet op på verdens tak. Aldri hadde teknikken ført oss høiere i evnen til å beherske tid og rum. En eneste stemme kunde slynges ut over hele verden. Alt som menneskeøie vilde se, kunde samles inn i levende bille-

der. Aldri var videnskapen nådd så langt i erkjennelse av naturens hemmeligheter, de uforklarligste prosesser og funksjoner førte den frem i dagens lys. Som aldri før blev historien gransket og tydet og gitt sin endelige beskrivelse og bedømmelse. På sine høie katettrer stod videnskapens menn og skuet utover naturens liv og hstorie som fra verdens tak. Nu begynte de endelig å forstå tingene tilbunns.

Men dessverre — der var så mange lærde, men så få vise. Der var så mange historikere, men så få profeter. Der var overflod på teknikk — men ingen moral og ingen ydmyghet og ingen godhet. Derfor er det heller ikke blitt til å holde ut på verdens tak. Som i Babel, så her, menneskene blev forvirret og adspredt igjen.

Idag er det ingen som begir sig op på taket for å se på herligheten. Det som er å se, fyller ingen med stolthet. I stedet møtes vi i kjelleren, og her kunde vi jo snakke sammen om grunnlaget for sann kultur.

[3]

«VÅR HISTORIES TRAGIKK»

Få har sett klarere hvad vårt folk eiet av godt og ondt i sin karakter enn Hans E. Kinck. Gjennom et langt livs studier og tenkning gjennomlyste han folkets sjel fra alle synsvinkler. Han tror på «stammen», på folkets livskraft og muligheter. Men samtidig er han folkerefseren, som ser svakhetene og avdekker dem uten å nøle.

Med sin psykologiske forståelse av et helt folks karakter blev Kinck klar over at spenningen mellom individet og de mange var noget av det som mest karakteriserte vårt folks lynne. Han får fatt i en tråd langt nede i historien og begynner å nøste på den, slik at vi ser hvordan den løper gjennom hele vår histore.

Dette motsetningsforhold mellem

individ og folk, mangelen på evne til å gi sig helt inn i fellesskapet, den forbitrede selvhøvdelse som ikke tåler å bøie nakken inn under den nasjonale enhets krav, kaller han «vår histories tragikk inntil nu»!

Rett nok: den enkeltes frihet og selvstendighet, rettssikkerhet og individualitet er grunnsetninger som vårt samfund er bygget på og som er blitt urokkelige i folkets bevissthet. Et hvert frafall fra disse grunnsetninger er tillike et tilbake-skrutt i kultur, i menneskelighet.

Men vi må lære å lyde fellesskaps lov, offerets og innordningens lov. Ingenting er mere dødbringende for en nasjon enn en selvoptatt individualisme som splitter dens krefter og dens ånd. Over det splittede, oppløste og offersky folk feller historien sin tragiske dom.

[4]

EN SKOLISSE.

Jeg jager i ilmarsj gjennom gatene, et virkelig betydelig menneske har alltid liten tid. En liten fyr dukker plutselig op rett for nesen på mig — aldeles fryktløs stanser han det store fremilende menneskevesen: Du, knytt igjen skolissen min da! Ja, hvad annet er å gjøre enn å legge fra sig mappen på fortauet og bøie sig ned og knytte den gjenstridige lisse. Takk, sier pjokken da det er gjort. Lykkelig over at hans store problem er løst, flyr han bort til de andre barna igjen.

Jaså, tenker jeg og samler mig sammen, ser mig litt omkring og vandrer videre. Litt flaut er det jo igrunnen å agere slik for åpen scene, endel av den dyrebare tid er forsvunnet også. Og guttungen viste ikke nogen halsbrekkende takknemlighet akkurat. Han sa kort og godt takk og var ikke det spor rørt over min store opofrelse.

Men plutselig skinner det et litet streiflys over hvordan vi kunde ha

det sammen om vi blev som barn. Gutten var så absolutt tillitsfull, det falt ham ikke inn at jeg ikke skulde være villig til å hjelpe ham i nøden. Han var ikke full av mistillit og betenkeligheter, og følte sig ikke surt forpliktet til å takke med tusen ord og undskyldninger for bryderiet.

Jamen er det ikke fordringsfullt å bry travle og høviktige personer slik? Skal jeg si som sant var, så følte jeg, da jeg fikk summet mig litt, en stor og sund glede efter min lille bedrift — glede over den ukunstlede og tillitsfulle samhörighet med menneskene.

[5]

OM DEN ABSOLUTTE FORPLIKTELSE.

Fra sagaen husker vi scenen hvor Olav den Hellige sitter i tanker og spikker fliser, enda det er søndag. «Imorgen er det mandag, herre,» sier skutilsveinen forsiktig. Og da kongen får sanset sig, lar han flisene brenne i sin hule hånd, til bot for helligdagskrenkelsen. «Derav kunde man merke at han vilde holde fast ved lov og budord og ikke sette til side det han visste rettest,» legger Snorre til.

Her ser vi hvad absolutt forpliktelse er. Det er å bøie sig for det som er rett, selv om det skal svi for en selv. Uten slik objektiv rett kan et samfund ikke leve.

Vår ulykke har været at vi har levet under relative forpliktelser. Moralen har været opfattet mere som et diskusjonstema enn som bud med gyldighet ned til de minste ting. Og vanmakt har fulgt relativismens spor.

Men er det ikke en grusom tvang å leve under slike bud og regler? sier nogen. Er ikke vår tid frigjort fra alt slikt? Uten tvil har det været en fabelaktig frigjorthet fra alle bud hos folk flest, men det kunde bare føre til at friheten gikk tapt. Virkelig frihet vokser bare frem hvor man lever under bud med absolutt gyldighet. Bare guddommelig autoritet gir uavhengighet av menneskelige autoriteter, fordi alle settes på like linje overfor den Ene som befaler.

Alt stort og fremtidsskapende i vår historie er utført av menn som holdt fast ved lov og budord og ikke engang når det gjaldt tilsynelatende

bagateller satte til side det de visste rettest.

[6]

GOD MORGEN, PEER GYNT!

Vi kjenner Peer Gynt så inderlig godt allesammen, han er alle nordmenns samfundsautoriserete speil som vi allerede i skoledagene lærer å bukke ærbødig for. Han er et nasjonalt monument som vi er lykkelig over å ha midt iblandt oss, han er en kostelig skatt som vi trekker høie renter av. Eller gjør vi ikke det?

God morgen, Peer Gynt! Knappestøperen møter dig på hvert gatehjørne idag, du som har spikret fast sannheten på rød plysj i en museumsmorter, du som har kvalt den under skinnende laurbærkranser, du som vil snakke, men bare om løst og fast, og glemme det vrang og skakke og alt som er sårt og hvast.

Er ikke dette formastelse i annen potens: Å kjenne sannheten, citere den og glede sig over den — og så fornekte den?

Vi vil nasjonal vekkelse, vi vil åndelig gjenreisning, vi vil så grenseløst meget riktig og godt. Men vil vi begynne med å se oss selv, akkurat slik vi er? «Utenom Peer», citerer vi og nikker på kloke hoder, det var godt sagt, overordentlig treffende. Men traff det mig?

Det er frisk bris på frasenes hav idag, skal det bli storm og forlis, skjensel på skjensel? Eller skal vi for engangs skyld innse at nu er det akkurat mig det gjelder, det er mig som står der ganske alene i sannhetens blendende lys?

[7]

HVOR ER DET BLITT AV VÅRHERRE?

er det mange som sier. Man kan da umulig tro på nogen Gud slik som verden arter sig idag? Hvis det hadde været en Gud i himmelen, vilde han da gripe inn og ikke rolig se på at der skjer så meget grusomt og meningsløst?

Men andre tenker som så: Slik som livet arter sig nu, vilde det ikke være til å holde ut om jeg ikke hadde gudstroen. Om jeg ikke har tenkt så meget på Gud før — nu må jeg holde mig til ham. Ellers blir livet det rene mareritt.

Begge disse tankeganger er representert idag og er typiske reaksjoner på krisen. Nogen har mistet

Vårherre i denne tiden. Andre har midt i krigens gru brutt igjennem til levende gudstro.

De som hadde Vårherre som en slags blid, men fjern skjebne, som en garantist for at alt skulde gå bra, som et prinsipp for å forklare det hensiktsmessige i tilværelsen, de mistet alt dette. Deres kristelig farvede livsanskuelse er gått i småbiter. Og godt er det, for den stod i virkeligheten iveien for en levende tro på Gud. Men de som ikke først og fremst søkte livsanskuelse eller livsforklaring, men livshjelp, de fant Gud, nettop fordi det blev så soleklart at det var umulig å klare sig uten.

Gud skal ikke først og fremst hjelpe oss til å forklare tingene, men til å klare dem. Han gir først kraft og siden klarhet.

[8]

BETENKELIGHETER.

Vi får en god tanke, en virkelig hellig tilskyndelse. Vi kjenner en sterk løftning, nu skal vi gå igang med noget nytt.

Så kommer en dyster skikkelse sigende frem. Til å begynne med sier han ingenting, han bare er der — som en sky for solen. Så kommer det: Ja, (han er ikke så dum at han sier nei) ja — dette høres ikke dårlig. Men — (det er hans kjæreste ord) men, har dere tenkt for eksempel på den økonomiske side av saken?

Nja — jo vi har da visst det.

Så.... Efter en tung pause tar han ny sats: Men, tro om det nu holder stikk dette her. Tenk om... Og dermed tyter det ut tanker som sirup fra en diger tonne, seigt og klistret, en bred strøm av betenkeligheter — nei som den mannen har tenkt! Ja, ja, sier han til slutt, jeg vil selvfølgelig ikke ta fra dere troen, jeg synes bare det var min plikt å gjøre dere opmerksom på et par faktiske ting.

Ja naturligvis, sier allesammen og begynner å kjenne en viss betryggelse ved å ha denne klartskuede mann i sin midte, samtidig som den gode tilskyndelse likesom er blitt en liten smule årelatt.

Ja, fortsetter han med blid stemme, så må dere jo tenke på hvad Per vil si, for ikke å snakke om Pål.

Det er jo ikke sikkert de vil like det noget særlig....

Så står vi der til slutt og smiler litt undskyldende: Tenk at vi kunde finne på noget så urimelig, det er nok altfor risikabelt å gå i gang med dette. Tusen takk hr. Betenkelighet for Deres udmerkede tilretteleggelse av situasjonen.

[9]

KJÆRLIGHET — ELLER DET MOTSATTE.

I gamle dagers teselskaper hadde man et yndet samtaleemne: fornuftsparti eller inklinasjonsparti? Det var ekteskapet det gjaldt. Det var den trygge lune havn, men hvordan kom man best dit? Skulde man seile efter fornuftens eller følelsens kompass? De eldre og erfarne hyldet fornuften, de unge mente selvsagt at man skulde følge sitt hjertes stemme.

De unge har vunnet stort i diskusjonen, dikterne blåste i alle sine trompeter for dem, og tantene måtte trekke sig tilbake. Er så alt blitt vel og bra, ekteskapet reddet og idyllen grunnfestet? Det overveldende antall skilsmisser tyder ikke nettop på det. Ektefolk finner fort ut at de ikke passer sammen, eller at der er en annen de passer sammen med.

Det er livets største under menneskene har villet ankre fast, snart til fornuften, d. v. s. nyttehensyn, snart til følelsen som er like skiftende som vær og vind. Kjærlighet er viljen til å gi sig selv helt for den annen og til den annen, og dens kjennetegn er en troskap som er helt selvolgelig og naturlig.

En kjærlighet uten dette innhold blir snart det motsatte av det den vil være. Den møter frem efter bryllupet med bare krav, og der begge møter med krav, blir det ingenting å få. Det er minst én for lite til å gi. Egoisten er udugelig til ekteskapet. Han tenker ikke på å gjøre den annen lykkelig, bare på at hun skal gjøre ham lykkelig. Så blir det minst én ulykkelig, og ekteskapet får slagside.

Feilen er at ekteskapet er gjort om til en subjektiv fornemmelse, og det er altfor skropelig forankring til å greie dagliglivets påkjenninger. Men hvad er kjærligheten? Den er en guddommelig gave som skaper viljesofferet, som fører inn

under den allmektiges velsignelse i en livsvarig, lykkelig forpliktelse.

[10]

«HAR HERSKAPET NOGET SOM GNAGER HER I HUSET?»

Der er dobbeltklang i disse ordene fra «Lille Eyolf». Der blev ikke arbeide for Rottejomfruen hos Alfred og Rita Allmers, men det var noget som gnaget på deres sinn, som holdt på å ødelegge hele deres ekteskap, og Ibsen lar oss ane det alt i første akt ved Rottejomfruens uhyggelige opreden.

Der er alltid noget skjult ved det som gnager. Akkurat som musene vil det ikke frem i lyset. Ødeleggesarbeidet skjer i det skjulte. Men en dag bryter mennesket sammen. En dag ligger det hjem i ruiner som begynte med så store forhåbninger. Noget hadde langsomt gnaget det hele i stykker.

Men det som gnager trives bare i mørket. Lar man lyset slippe til, tar man det op i bevisstheten og holder oppgjør med det, taler mann og kone ut om det — da mister det makten.

Det kan være en smertefull operasjon, og man kvier sig gjerne i det lengste ved det. Men skal sinnene og hjemmene greie trykket utenfra idag, kan vi ikke tåle noget som gnager, vi må la lyset ovenfra falle inn i de mørkeste krokene i livet.

[11]

SPENNENDE, HVAD?

Måned efter måned har tusener og atter tusener av nordmenn sittet på kino og beundret stortypen Gjest Bårdsen, frydet sig når han lurte fut og prest og lensmann, fulgt ham med sansesløs spenning på flukten for lovens lange arm og kjent visse sociale fornemmelser tilfredsstillende pirret ved tanken på at han jo stjal fra de rike og gav til de fattige. Veldig snild, ikke sant? Og han får til slutt noget av helteglorien over sig. Staten, øvrigheten, samfundet blir den urettferdige som forfølger den uskyldige, ialfall hjertegode villstyring, folkets yndling og kjæledegge. Han lurer dem han, og de blir stående der med lang nese i all sin ubegripelige dumhet.

Dette var norsk næring til norsk

folkefantasi vinteren 1939—40, norsk påvirkning av norske samvittigheter i landets skjebnetime. Et godmodig folk med sund sans for morskaper, sier min snilde venn, alles venn, som kan bære over med litt av hvert, bare det er moro.

Men mon han ikke er blitt lurt litt han også? Mon vi ikke blev lurt litt alle sammen, og ikke bare av Gjest? Og det var merkelig nok hverken morsomt eller spennende.

[12]

«NAR FEDRENE SJA ATT PÅ JORDI —»

I nybrotstider hender det ofte at et helt folk mister besinnelsen og raserer alt som minner om gamle dager. De nye visjoner tar en så sterkt, at alt som ikke har nyhetens stempel ser vissent ut.

Der kan være både kraft og friskhet over den trangen til å begynne omiggen helt fra grunnen. Men samtidig er det slik, at denne varmblodige forakt for alt det gamle betegner et tilbakeskritt i kultur.

Ingen har sagt at alt er bra fordi det er gammelt. Men et land som ikke er i levende forbindelse med sin egen historie og sin nedarvede kultur, er uhjelpelig en parvenynasjon. Det står ikke til å nekte at vårt folk i en sørgelig grad er uten kontakt med vår nasjonale tradisjon. Bøndene bevarte den lenge. Men industrialiseringen og den politiske internasjonalisering har skapt dårlige kår for den historiske bevissthet også hos bøndene.

Krigen i Norge har skapt et blaff av norskhet hos oss. Men vi trenger ikke nasjonale deklamasjoner. Heller ikke nasjonale ideologier som ikke er våre og ikke samsvarer med vårt lynne. Vi trenger den seige, utholdende tro på oss selv som nasjon og på vår misjon. Vi skal bygge nytt, men på vår egen gamle grunn.

I sannhetens, frihetens og næstekjærlighetens prinsipper har de som gikk foran gitt vårt lands kultur en gyldig rettesnor. Vi har overtatt dem som selvolgelige, — fedrene kjempet for dem, med våben og med ånd. Vår nasjonale ære består i å hevde dem eller gå under. La oss «halda den arven istand, saa naar fedrene sjaa att paa jordi, dei kan kjenna sitt folk og sitt land!»

DET ER UANSVARLIG

å sette barn til verden i en tid som denne, sier folk. Men de tenker ikke på at hvis våre tip-oldefedre hadde resonnert likedan sist vårt folk var i nød, i årene 1807—14, da vilde neppe vi sett dagens lys. Slik tankegang er benveien til nasjonalt selvmord, selv om den — som all tanke på selvmord — kan se ut til å ha gode grunner for sig.

Skal dette spørsmål overveies ut fra fornuftsgrunner alene, blir resultatet tvilsomt. Der gis tider hvor det «fornuftigste» ikke er å leve, men å dø. Men saken avgjøres heldigvis ikke i argumentenes verden. Her kommer det an på selve grunnviljen i folket, om det vil ta risikoen ved å leve, eller vil oppgi alt. Bøier man i redsel unda for den risiko som livet byr og alltid har budt, istedenfor å la den bli en appell til nytt gå-på-mot, viser dette bare at livsviljen er maktstjålet og livsmotet dødt, drept av de golde fornuftargumenter.

Kan livsviljen fornyes? Kan vi rives ut av den engstelige beregning av muligheter og umuligheter og gi oss livet i vold? Det blir et spørsmål om vi eier annen trygghet enn den som gror av samfundstrygd og sparebankbok, og om vi har annen forpliktelse enn «plikten mot oss selv». Det blir kort sagt et spørsmål om tro, ikke på sig selv, ikke på freden, ikke engang på fremtiden, men på Gud, livsviljens ophav og livsmotets kilde.

EN FARLIG BOK.

— De skulde lese bibelen Pettersen, det er bok det!

— Hm?

— Ja De kan nok vri Dem litt, jeg har jo også ment at dette ikke nettop var litteratur for oss. Men så traff jeg Nilsen her en dag, det var mann som skjønte sig på saken. Nei De aner simpelthen ikke hvor fint det passer. . .

— Passer —?

— Ja, disse spådommene altså, profetiene og åpenbaringene og hvad det heter for noget, det er akkurat som det skulde været skrevet idag forstår De, man blir rent fælen så fint er det. Det er jamen «trosstyrkende» som det heter, ha-ha. Jo De må skaffe Dem en bibel Pettersen.

— Takk, jeg har nok en gammel bibel etter min mor.

— En gammel bibel etter mor så De— Gubbevarremigvel så sukkeraktig det høres. Ja det var akkurat i den retning jeg tenkte på bibelen før i tiden — sånn med foldede hender og synd og sukk og klage. Hå! nei bibelen er en frisk bok for moderne mennesker det Pettersen far — ja der får man suse mig beskjed om disse pokers. . .

— Jeg er ikke nogen bibelleser, Andersen, men så meget vet jeg ialfall at hvis jeg skulde ta den ned fra hyllen, så var det ikke for å hive den i hodet på mine venner. Jeg er nemlig fullt klar over at den først og fremst vilde tale til mig. Og derfor akter jeg også å holde mig den fra livet lengst mulig.

**«OG FRI BRØT TANKEN
OVER POL —»**

Et av Bjørnsons vakreste dikt er hans «Skaalsang til Ejdsvoldsmændene», skrevet i 1864. I to enkle vers gir han uttrykk for det vesentlige i norsk ånd, norsk tro.

Han ser tilbake på den gang vi tok landet «av hundreaarig is og harme og lagde det for sol og varme». Hovedsaken var ikke at hele landet grep til våben for frihetens sak. Det var skrøpelig med militærmakten dengang som nu — skjønt nordmennene bet ettertrykkelig fra sig når det gjaldt. Det som for alvor gjorde fedrelandet til vårt, det var det stillferdige arbeide, det rike initiativ, rettferdighetssansen, hjertevarmen. Nordmenns syssel når de bygger landet med «lov og plog», det er det som gir landet reisning og er «for vaar frihet varig vagt!»

Det fredselskende sinnelag, den stillfarende arbeidssomhet betyr ikke svakhet. Ingen styrke kan være uten den. Tilsynelatende var landet ufritt, vi hadde ikke makt og styrke til å føre verket fra Eidsvoll frem til fullstendig seier. Men «fri brøt tanken over pol av våren frem som midnattssol!» Tanken lot sig ikke binde, for den hadde sannhetens spennkraft i sig. Ikke bajonetter, ikke innsmigrende ord kan stjele makten fra en tanke som er sann.

Ikke noget land kan bygges uten denne uredde, frie tanke. Den kjenner ikke skranker, den kløver polarnatten med sitt blendende lys. Det var denne frie tanke som skapte vårt lands nasjonale reisning i det nittende århundre, denne spillevende vårbruddets tid i vår nasjons liv.

Og siden er den fri!

**«DROLEN SPLIDE SÅDAN
LÆRDOM!»**

«Drolen splide sådan lærdom!» sier broder Jakob om den latin-sprengte Erasmus' lærde fektekunst i Ludvig Holbergs kostelige skuespill «Erasmus Montanus». Og Jakob har fader Holbergs eget muntre glimt i øiet når han feller den dom.

Erasmus hadde forstand på mangt og meget, — han visste at jorden ikke var flat som en pannekake, han kunde sin latinske grammatikk til fullkommenhet. Han var dessuten både modig og standhaftig, og gav ikke etter i sin overbevisning selv om hele berget rykket ham inn på livet med ridepisk og trusler og hån. Først da han har været under kyndig behandling av korporalens stakk, gir han op under gråt og tenners gnidsel: «Min kjære Svigerfader! Jorden er flat som en pandekake. Er han nu fornøiet?»

Til tross for den lærde students utvilsomme begavelse og moralske kvalitet, unner Holberg ham allikevel av fullt hjerte den hårdhendte medfart han får.

For Holberg vet så vel at lærdommen i sig selv ikke betyr så meget. Visst skal man vite alt man trenger for å gjøre sitt arbeide ordentlig, og kanskje helst litt mer. Om man er student eller skomaker gjør litet til saken. Erasmus brukte lærdommen til å besmykke sig selv, innbilde sig og andre at han var noget så nær enestående, og han så med forakt på alle som ikke hadde den samme lærdom. Lærdom, utdannelse er en gave som forplikter. Den skal brukes i tjeneste for andre, for land og folk. Når lærdom og kunnskaper skaper avstand og kulde og forakt mellem menneskene, er den unyttig og død. «Drolen splide sådan lærdom!» som Jakob uttrykker sig.